

Osmanlı Haremnde Kadınlar

Serhat Soyşekerçi

Tilki Kitap©

www.tilkikitap.com

kitap@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Genel Yayın Yönetmeni: Sinan Kocaman

Editör: Beyzanur Mısıır-Esra Nur Yıldırım

Son Okuma: Alev Sevgi

Sayfa Tasarım: Efe Bozkurt

Kapak Tasarım: Efe Bozkurt

Kitappad.com

Kitaplobi.com

Kitapşeyleri.com

1. Basım, İstanbul, Ocak 2025

ISBN: 978-625-6130-50-0

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

Eserin tüm telif hakları yazara aittir. Yazar, bu baskı için basım-satış-dağıtım-tanıtım haklarını Tilki Kitap'a devretmiştir. Yazar, eserin kapak dahil içeriğindeki tüm materyallerin (metin, görsel öge, tablo...) yasal ve fikri sorumluluğunu kabul etmiştir. Tilki Kitap'ın kurumsal görüşü olmayabilir.

**OSMANLI HAREMİNDE
KADINLAR**

Serhat Soyşekerci

İÇİNDEKİLER

1. HAREMİN KADINLARI	40
1.1. Harem İmgesi	41
1.2. Hastalar Dairesi.....	43
1.3. Gündelik Hayatın Ritmi: <i>Esir Pazarı</i>	53
1.4. Güzellik Miti: “ <i>Güzellik, Bakanın Gözündedir!</i> ”	57
1.4.1. Esir Kızlar	63
1.4.2. Sağırlar, Dilsizler, Soytarılar ve Cüceler	74
1.4.3. Cariyelik Nosyonu	82
1.5. Zirveye Giden Yol: “ <i>Kadınlar Saltanatı</i> ”	91
1.6. Kadının Kadına Karşı Ayrımcılık Pratiği: <i>Feminist Manifesto</i>	117
1.6.1. Ekofeminizm	121
2. HAREME DAİR NESNELLİK SORUNU	125
2.1. Gönderimi Olmayan Metafiziksel Çekicilik	128
2.2. Şark’ı Dikizleyen Gözler: <i>Oryantalizm</i>	130
2.3. Görülenin Ötesi Bir Mekân: <i>Hamam</i>	139
SONUÇ	157
KAYNAKÇA.....	163

RESİMLER LİSTESİ

On Sekizinci Yüzyılda Kızlar Ağası Tasviri	15
Haremde İki Kadını Tasvir Eden Minyatür	22
<i>Ortanca</i> Tasviri.....	24
Harem Hayatını Gösteren Bir Gravür.....	25
Dönme Dolap	27
<i>Hasırlı</i> Tasviri.....	28
Hünkâr Sofası	32
<i>Kethüdâ Kadınefendi</i> Tasviri.....	44
<i>Baltacı</i> Tasviri.....	47
<i>Zülüflü Baltacı</i> Tasviri.....	48
<i>Harem Ağası</i> Tasviri	51
Jean-Léon Gérôme- <i>Esir Pazarı</i>	70
Arif Mehmed Paşa- <i>Cüce</i>	81
Hafsa Sultan'ın Temsilî Resmi	92
Osman Hamdi Bey- <i>Saçlarını Taratan Kız</i>	94
Osman Hamdi Bey- <i>İki Müzisyen Kız</i>	96
Topkapı Sarayı'nda Bir Eğlence Gösterisi	100
Savaş Esiri Kadınlar- <i>Karabaş Tasviri</i>	103
Mahpeyker Kösem Sultan'ın Temsilî Bir Resmi.....	113
Ludavico Seculin- <i>Turhan Sultan</i>	116
Jean-Léon Gérôme- <i>Türk Hamamı</i>	133
Fernand Common- <i>Le Harem</i>	135
Jean-Léon Gérôme- <i>Avluda Güvercinlere</i> <i>Yem Veren Kadınlar</i>	137
Osman Hamdi Bey- <i>Kur'ân Okuyan Kız</i>	141
Osman Hamdi Bey- <i>Haremden</i>	142
Jean Dominique Ingres- <i>Türk Hamamı</i>	150

Bu kitap Ay'ın görünmeyen yüzü olan karanlığa;
cüce, kambur, sağır ve dilsiz kadınlara
ithaf edilmiştir.

Sunuş

Osmanlı haremde *hizmetçi* ve *eş* konumunda olan kadınlar, yaşadıklarını sözlü ya da yazılı tarihe bırakmadıkları için haremi anlatan eserlerin bir kısmı Avrupalı gezginler ve büyükelçiler, bir kısmı sarayda padişaha hizmet eden esirler, bir kısmı Venedikli tüccarlar, bir kısmı da roman ve filmler şeklinde gerçek ile kurgu arasındaki bilgilerden müteşekkildir. Konuya dair dağınıklık, on dokuzuncu yüzyılda gerçek ile kurgu arasında nesnellik sorunu yaratmıştır. Haremin sırrı, haremin gizemi, haremde bilinmeyenler şeklinde mistik bir ortam ve fantezilerle beraber romansı anlatılar oluşmaya başlamıştır. Böylece harem metafiziksel bir çekicilik kazanmıştır. Hareme ilişkin bilgiler, müelliflerin dünya görüşünden bağımsız değildir. Bir görüşe göre Osmanlı'yı çöküşe götüren en önemli etkenlerden biridir. Kimilerine göre sefahat ve entrika yuvası, kimilerine göre Osmanlı'nın çöküşüne sebep olmak bir yana ayakta kalmasının sebeplerinden biri, kimilerine göre padişahın mazbut aile yaşamını yansıtan evidir. Bunlardan hangi görüşün haremi doğru yansıtacağı sorgulanacak olursa, yanıtı hem *hepsi* hem *hiçbiridir*. Dolayısıyla sadece belge fetişizmi ya da sadece fantastik tarihî romanlar bu soruya kesin yanıt veremez. Haremde kadınlar; müellifler tarafından iki ayrı dünya görüşünde yan yana getirilirken, kesin çözüme ulaşmayan ve yüzeysel uzlaşmayı geçmeyen eşiktir. Bu iki ayrı dünya görüşüne dayalı sosyal tabakanın bir yanında modernciler, diğer yanında İslâmcılar olmasına rağmen, modernleşme ve İslâmcılık Tanzimat'tan bu yana kendi içinde tam anlamıyla kontrol ve hesaplaş-

madan geçmeden birbirine yabancı iki yazı, iki söz, iki düşünce,
iki dünya görüŖü ve iki nefes olarak kalmaya devam etmektedir.

Serhat Soyşekerci
Suluca Köyü, Lapseki
anakkale, Aralık, 2024

Girizgâh

Saray, Osmanlı Devleti'nde Harem, Enderun ve Bîrun denilen üç ayrı teşkilâttan oluşmaktadır. *Harem* teşkilâtı ev, konak ve saraylarda kadınlara ayrılan bölümdür. *Enderun*, idarî ve askerî kadronun yetiştirilmesi için oluşturulan eğitim kurumudur. *Bîrun*, sarayın birinci ve ikinci yeri denilen meydanlarındaki müesseseleri ifade eden bir tabirdir.¹ İstanbul'da haremın Topkapı Sarayı'na (Yeni Saray) nakli 1534 yılına rastlar.² Buna mukabil bu tarihten önce yani Edirne'nin fethinden sonra Saray-ı Atîk-i Âmire (Eski Saray) ya da diğer adıyla Edirne Sarayı inşa edilmiştir. Eski Saray, İstanbul ili Fatih ilçesine bağlı Bayezid mahallesinde Süleymaniye Camii ile Bayezid Camii arasında İstanbul Üniversitesi ana yerleşkesi içinde olan ilk saraydır. Şüphesiz her sarayda olduğu gibi burada da "harem dairesi"³ bulunmaktadır. Harem, Sultan II. Mehmed Dönemi'nde kurumsallaşmaya başlamış, Osmanlı padişahının annesi, kız kardeşi, cariyeleri ve hizmetkârların yaşadıkları geniş bir teşkilât hâlini almıştır. Buradan harem ağaları, kalfa kadınlar, hazine dar usta, çaşnigîr usta, çamaşır usta, ibriktar usta, kethüda kadın, hastalar ustası, ebe, sütüne, dadı, cariyeler, kalfalar ve daha nice çeşitli statü ve mevkiye sahip kadınlar gelmiş geçmiştir.

Haremde ustalık, tecrübeyle alınan bir payedir. Ayrıca ustalık, cariyelerin yeteneklerine binaen yükselebileceği en son statüdür. Tabii usta olmak için padişahın hizmetini görmek ve önce cariyeye

1-) Altındağ, "Dârüssaâde", s.1.

2-) İnalçık, *Has-Bağçede 'Ays u Tarab*, s.287.

3-) Ünver, *Edirne Sarayı*, s.58.

olmak gerekir.⁴ Bu, hareme girişin kaidesidir. Bunun için *kızlar ağası* denilen görevli, harem ile hükûmet arasındaki ilişkiyi sağlamaktadır. Kızlar ağası, genellikle siyâhîdir ve hadım edilip cinsel gücü elinden alınmış erkeklerden oluşmaktadır. Hadım edilen bu görevliler saray teşkilâtında önemli role sahiptir. Bunlar, sarayın cinsel işlevi yok edilmiş (hadım edilmiş) siyah ırktan olan erkek köleler arasından seçilmektedir. Bu kişiler savaş esiri olarak saraya alınmışlardır. Kızlar ağası, pek çok hayalî minyatürde, üzerinde yere kadar uzun, bol dökümlü ve içi kürklü pelerin giymiş vaziyette betimlenmektedir. Bu, onların sarayda önemli mevkiye sahip olduklarına dair bir inancı güçlü kılmaktadır.⁵ Gerçekten de kızlar ağası, mevki açısından epey önemli bir konuma yükselebilmiştir. Padişah ve sadrazamdan sonra gelmekte, giydiği samur kürkle üçüncü dereceden yüksek düzey bir görevliyi temsil etmektedir.

4-) Demir, "Osmanlı Devleti'nde Harem Kurumu", s.83.

5-) Koca ve Polat, "Tarihî Süreçte Pelerin ve Türk Giyimine Kültürüne Yansımaları", s.264.

Resim 1.

On Sekizinci Yüzyılda Kızlar Ağası Tasviri

Padişahın kişisel hizmetini görenlere hazinedar, amirlerine de hazinedar usta denilmektedir. Hazinedar usta padişah tarafından seçilmekte, haremdede yaşayan kalfalara, cariyelere ve diğer ustalara hükmedebilmektedir. Ayrıca padişahla yakın iletişim kurabilmekte; ikinci, üçüncü ve dördüncü hazinedarlar ise yalnızca padişah emrettiğinde huzuruna çıkabilmektedir. Dolayısıyla hazinedarların hepsi diledikleri zaman padişahın huzuruna çıkamamaktadır. Kaldı ki padişahın huzuruna çıkabilmek, üst mevkide yer kapmanın ve “usta” olabilmenin de ayrıcalığıdır. Hazinedar

usta, haremde bütün cariyeleri kontrolü altında tutabilme ve padişahın kadın efendi ile geçireceği gecelerin nöbetini ayarlayabilme gibi bir yetkiye de sahiptir.⁶ Dolayısıyla bütün hazinedarlar, hazinedar usta adı verilen bir yöneticinin sevk ve idaresine tâbi olmak zorundadır. Haremde böyle bir hiyerarşi içinde, birinci hazinedara bağlı ve “usta” olarak anılan başka hazinedarlar da (ikinci ve üçüncü gibi) vardır elbette. Demek ki haremde statü ve mevkiye göre birden fazla hazinedar bulunduğu ve aralarında muazzam bir rekabet olduğu kesindir diyebiliriz.

Hazinedarbaşı, Fâtih Kanunnamesi'ne göre iç halktan “sahib-i arz”⁷ olan ağalar arasında yer almaktadır. Bazı kayıtlarda kendisinden “serhazin”⁸ şeklinde söz edilen hazinedarbaşı, sarayın en nüfuzlu görevlilerinden biridir. İç hazinenin muhafaza edildiği Bab-ı Hümayûn ve hil'at⁹ hazineleri bölümünün nâzırı durumundadır. Ayrıca “ehl-i hiref”¹⁰ denilen saray sanatkârlarının idaresinden sorumlu olan hazinedarbaşı, genellikle Enderun teşkilâtını oluşturan yedi kademeden en yükseği Has Odalılar arasından seçilmektedir. Has Oda, padişahlık kurumunun bizâtihi kullandığı resmî bir mekânı temsil etmektedir. Dolayısıyla hazinedarbaşı bazı durumlarda kızlar ağasına vekâlet edebilmekte, harem ağalarına ilişkin masrafları görmektedir. Bununla birlikte özellikle Fâtih'ten sonra Enderun'da sıkı bir disiplinden dolayı kısa zamanda belirgin bir saray protokolü oluşmaya başlamıştır. Bu tür merasimlerin meydana gelmesinde Enderun'un “dişil

6-) Akşit, *Osmanlı'nın Gizemi Harem*, s.34.

7-) Osmanlı toprak sisteminde kendilerine tahsis edilen timar arazilerinin gelirleriyle geçinenler için kullanılan bir tabir.

8-) Hazineden sorumlu baş yetkili.

9-) Üste giyilen elbise, kaftan.

10-) Sanat ehli olan sanatkâr ve zanaatkârlarla, hizmet veren çeşitli uzmanların mensubu oldukları bölüklerden oluşan eğitilmiş üretim teşkilâtıdır.